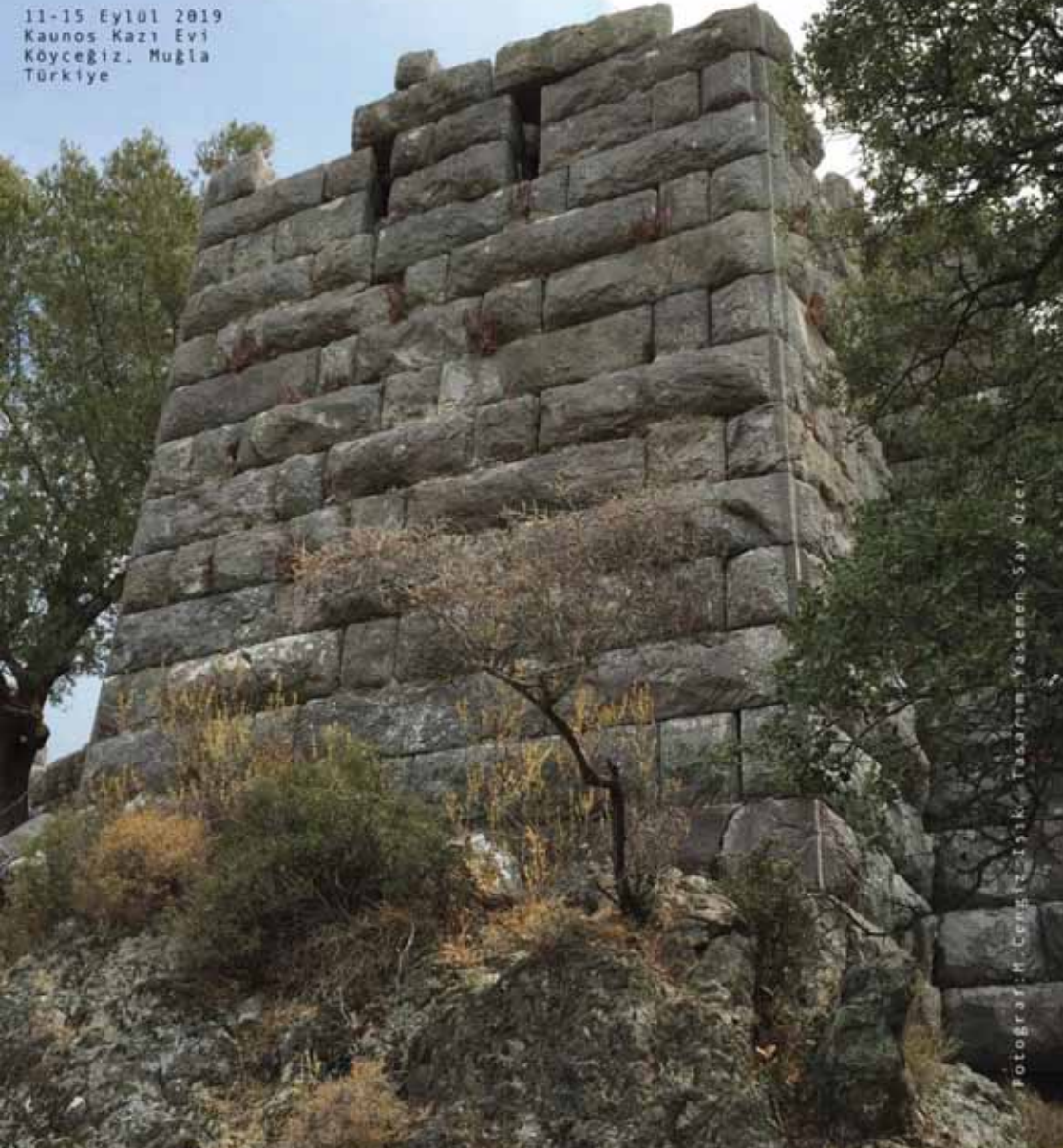

ULUSLARARASI SEMPOZYUM INTERNATIONAL SYMPOSIUM

Batı Anadolu Savunma Yapıları
Fortifications in Western Asia Minor

11-15 Eylül 2019
Kaunos Kazı Evi
Köyceğiz, Muğla
Türkiye

Fotoğraf: H. Çerçin / İzzik Tasarım Yürümleri Sayı 02

UNIVERSITÄT
DES
SAARLANDES

Düzenleme Kurulu

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Başkent Üniversitesi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

UNIVERSITÄT
DES
SAARLANDES

Universität des Saarlandes

Konya Kültür ve Eğitim Vakfı

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Cengiz IŞIK
Başkent Üniversitesi, Ankara

Prof. Dr. Bernhard SCHMALTZ
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel

Prof. Dr. Adnan DİLER
Sitkı Koçman Üniversitesi, Muğla

Prof. Dr. Poul PEDERSEN
University of Southern Denmark, Odense

Prof. Dr. Brian ROSE
University of Pennsylvania, Philadelphia

Prof. Dr. Yaşar Erkan ERSOY
Yaşar Üniversitesi, İzmir

Prof. Dr. Billur Tekkök KARAÖZ
Başkent Üniversitesi, Ankara

Dr. Soner ÖZEN
Universität des Saarlandes, Saarbrücken

Dr. Britta Özen - KLEINE
Universität des Saarlandes, Saarbrücken

Dr. Ulrich RUPPE
Goethe Universität, Frankfurt am Main

Katılımcılar

Billur Tekkök KARAÖZ

Başkent Üniversitesi
tekkok@baskent.edu.tr

Cumhur TANRIVER

Ege Üniversitesi
ctanriver2001@yahoo.com

Yaşar Erkan ERSOY

Yaşar Üniversitesi
yasarers@gmail.com

Ulrich RUPPE

Goethe Universität, Frankfurt am Main
ruppe@em.uni-frankfurt.de

Abuzer KIZIL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
ayzer65@gmail.com

Gözde ADIGÜZEL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
gozdeadiguzel@gmail.com

Sevilay Zeynep YILDIZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
sevilayzeynep.h@gmail.com

Britta Özen-KLEINE

Universität des Saarlandes
b.oezenkleine@mx.uni-saarland.de

Adnan DİLER

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
adnandiler@gmail.com

Şahin GÜMÜŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
sahingms@gmail.com

Soner ÖZEN

Universität des Saarlandes
soner.oezen@uni-saarland.de

Suat ATEŞLİER

Adnan Menderes Üniversitesi
ateslier@gmail.com

Sinan PAKSOY

Bartın Üniversitesi
sinanpaksoy@hotmail.com

Murat TAŞKIRAN

Pamukkale Üniversitesi
murattaskiran85@gmail.com

Mustafa Hamdi SAYAR

İstanbul Üniversitesi
mhsayar@gmail.com

Brian ROSE

University of Pennsylvania
roseb@sas.upenn.edu

Fatma Bağdatlı ÇAM

Bartın Üniversitesi
www.fatmabagdatli@yahoo.com

Brita JANSEN

Universität Hamburg
brita_jansen@gmx.de

Ali Akın AKYOL

Hacı Bayram Veli Üniversitesi
aliakinakyol@gmail.com

11. 09. 2019, Çarşamba

10:30 – 11:10 **Açılış Konuşmaları**

11:10 – 11:30 **Ara**

1. Oturum, Başkan: Adnan Diler

11:30 – 11:50 **Billur Tekkök Karaöz** (Başkent Üniversitesi, Ankara)
Troy Hellenistic City Wall; New Dating Evidence

11:50 – 12:10 **Cumhur Tanrıver** (Ege Üniversitesi, İzmir)
Eski Smyrna Kent Surları

12:10 – 12:30 **Yaşar Erkan Ersoy** (Yaşar Üniversitesi, İzmir)
Klazomenai'daki Savunma Sistemlerine Dönük Güncel Veriler

12:30 – 13:00 **Tartışma**

13:00 – 14:00 **Öğle Yemeği**

2. Oturum, Başkan: Soner Özen

14:00 – 14:20 **Ulrich Ruppe**, (Goethe Universität, Frankfurt am Main)
Die Befestigungsanlage von Priene als Spiegelbild der Stadtgeschichte

14:20 – 14:40 **Abuzer Kızıl**, (Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla)
Euromos Surları

14:40 – 15:00 **Gözde Adıgüzel, Sevilay Z. Yıldız**, (Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla)
Pedasa Akropol Dış Kale Surları

15:00 – 15:30 **Tartışma**

14:00 – 14:20 **Ara**

3. Oturum, Başkan: Billur Tekkök-Karaöz

14:20 – 14:40	Britta Özen-Kleine , (Universität des Saarlandes, Saarbrücken) <i>Das Befestigungssystem der lelego-karischen Stadt Pedasa</i>
14:40 – 15:00	Adnan Diler, Şahin Gümüş (Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla) <i>Karia'nın Leleg (Bodrum) Yarımadası'nda Savunma Yapıları</i>
15:00 – 15:20	Soner Özen , (Universität des Saarlandes, Saarbrücken) <i>Kaunos Suru ve Tarihlendirilmesi Üzerine Düşünceler</i>
15:20 – 16:00	Tartışma

12. 09. 2019, Perşembe

4. Oturum, Başkan: Mustafa Hamdi Sayar

10:00 – 10:20	Suat Ateşlier (Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın) <i>Batı Anadolu'da Arkaik ve Klasik Çağ Surlarının ve Duvarlarının tarihlenmesi Üzerine</i>
10:20 – 10:40	Sinan Paksoy , (Bartın Üniversitesi, Bartın) <i>Karia Bölgesinde "Geländemauer" Planlı Kent Surları: Topografik ve Mimari Tanımlar</i>
10:40- 11:00	Murat Taşkiran , (Pamukkale Üniversitesi Denizli) <i>Hellenistik Dönem Pamphylia'sından Bir Sur Yapım Tekniği: Isodomos</i>
11:00 – 11:30	Tartışma
11:30 – 11:50	Ara

5. Oturum, Başkan: Suat Ateşlier

11:50 – 12:10	Mustafa Hamdi Sayar , (İstanbul Üniversitesi, İstanbul) <i>Toroslarda Bitmemiş Bir Seleukos Kalesi ve Batı Anadolu'da Bulunan Diadokhlar Dönemi Tahkimat Yapılarıyla Karşılaştırılması</i>
12:10 – 12:30	Brian Rose , (University of Pennsylvania, Philadelphia) <i>The Citadel Walls of Troy and Gordion from the Bronze Age to Late Antiquity</i>
12:30 – 12:45	Fatma Bağdatlı Çam, Sinan Paksoy , (Bartın Üniversitesi, Bartın) <i>Some Amastris Kentinin Sur Sisteminin Gelişimi</i>
12:45 – 13:15	Tartışma
13:15 – 14:15	Öğle Yemeği
14:15 – 15:00	Ara
15:00 – 17:00	Kaunos Güney ve Batı Suru Gezisi

13. 09. 2019, Cuma

6. Oturum, Başkan: Cengiz Işık

10:00 – 10:20	Brita Jansen (Universität Hamburg, Hamburg) <i>Gadara und das westliche Kleinasien – Wissenstransfer in der Fortifikationsarchitektur</i>
10:20 – 10:40	Allı Akın Akyol, (Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara) <i>Keçi Kalesi (Selçuk, İzmir) Sur Duvarlarında Arkeometrik Analizler</i>
10:40 – 11:00	Tartışma
11:00 – 12:00	Kapanış Tartışmaları
12:00 – 13:00	Öğle Yemeği
13:00 – 14:30	Ara
14:30 – 16:00	Tekneyle Kaunos Tuzlası Gezisi

Since the 19th century there has been considerable debate regarding the construction date of the City Wall of Ilium. In 1995 and 1996 more of the City Wall was excavated on the western and eastern sides of the citadel. The ceramic assemblage in the foundation trench of the wall, coupled with literary evidence, suggest that it was constructed during the third quarter of the third century B.C. The pottery from the construction fills of the Athena Temenos Portico dates to the same period, and it is clear that the City Wall and portico were set up simultaneously. The published research (Studia Troica 2000) provided evidence that fix the date of the two buildings, as well as a commentary on the vessels discovered in the foundation trenches.

1948-51 yılları arasında Eski Smyrna'da gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar, Ege Arkeolojisi açısından önemi yadsınamayan birçok yeni verinin yanı sıra, kentin MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir sur duvarı ile korunmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yunan kentleri içinde bilinen en eski surla sahip olması, bir yandan kentin stratejik açıdan önemli bir konumda bulunmasının ve bu nedenle bölgeyi elinde tutmak isteyen farklı güçlerin başlıca hedefi olmasının bir sonucu olarak yorumlanırken, diğer yandan Smyrna'nın Yunan kent devleti organizasyonunun ilk yeşerdiği yerleşimlerden biri olarak görülmesine de yol açmaktadır. Smyrna'nın bir duvar, başka bir ifadeyle muazzam bir sur sistemi tarafından korunma ihtiyacının dönemler boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar, surun tarih içerisinde 3 defa yıkıldığını ve yeniden inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Tüm evrelerde surun birbirine benzer olarak taş temeller üzerinde yükselen kerpiç bir duvar şeklinde inşa edildiği anlaşılrsa da, gerek duvarların temellerinde ve ölçülerinde gerekse duvar hattında önemli değişimler olduğu saptanmıştır. Sur duvarının en ayrıntılı araştırıldığı evresi 3. Sur olarak bilinen MÖ 7. yüzyıl duvarıdır. Kentin bu en parlak döneminde, MÖ 7. Yüzyılın ikinci yarısında, tüm kenti çevreleyen, dikdörtgen büyük bir kule ile korunan ve Athena Tapınağı'nın hemen güneydoğusunda yer alan büyük bir kapıdan içeri girilen çok güçlü bir sur sistemi kenti korumaktadır. Buna rağmen, Lydia kralı Alyattes MÖ 600 civarında bu güçlü suru aşmış ve kenti baştan aşağı yıkmıştır. Bu bildiride Eski Smyrna surlarının ilk yapım evresi, tahribat dönemleri, tekrar inşa evreleri ve kullanılan yapım teknikleri ile surun tarihlenmesi hakkında yeni veriler tartışılacaktır.

Klazomenai'daki Savunma Sistemlerine Dönük Güncel Veriler

Yaşar E. Ersoy

lonia Dodekapolislerinden biri olan Klazomenai, özellikle erken dönemlere dönük olarak bizlere sağlamış olduğu arkeolojik verilerin çeşitliliği ile ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Antik kentteki kazılarda geçmişi MÖ 5. bin yıllara kadar geriye giden iskan izleri saptanmış, bu arada özellikle Tunç Çağı içlerinden Demir Çağı'na geçiş sürecinin nesnel bir şekilde değerlendirilebileceği farklı kategorilerde ve çeşitlilikte yeni veriler tespit edilmiştir. Antik kentin tarihsel topografyasının gelişimi konusundaki izler, merkezdeki iskan boyunca sağlıklı temellere sahiptir. Bu sunumda ilk olarak kısaca Klazomenai'daki Tunç Çağları'na tarihlendirilen sur duvarlarının karakteri ele alınacak, ardından da 2000'li yılların sonlarında tespit edilen ve MÖ 7. yüzyılın ikinci çeyreği içlerine tarihlendirilen Arkaik Dönem savunma sisteminin mimari özellikleri ayrıntıları ile değerlendirilecektir. Bu arada Klazomenai'daki arkeolojik veriler aynı zamanda kent merkezinin kullanım biçiminin ve yerleşmenin uzamsal anlamda düzenlenmesinin Arkaik Dönem'e ait olan sur duvarının inşası ile birlikte bir norma kavuştuğunu da gösterir. MÖ 7. yüzyılın savunma duvarının sahip olduğu mimari nitelikler, aslında beklenildiği üzere Batı Ege'den çok İç Batı ve Orta Anadolu'daki güçlü krallıklar olan Phrygia ve Lydia'dan iyi bilinen bir geleneğin devamı ya da yansımasıdır. Özellikle lonia uygarlığının oluşum sürecindeki dış kültürler ile olan iletişim ve etkileşimin boyutları düşünüldüğünde bu gözlem, inandırıcı bir dizi veri ile de desteklenmektedir.

Die Befestigungsanlage von Priene als Spiegelbild der Stadtgeschichte

Ulrich Ruppe

Die Stadtmauer von Priene besteht aus zwei räumlich getrennten Befestigungssystemen – der Verteidigungsanlage der Unterstadt einerseits sowie derjenigen der Akropolis andererseits. Beide weisen eine Nutzungszeit von über 1500 Jahren auf. Während dieser Zeit wurden an der Befestigung der Unterstadt, deren Errichtung zur Zeit der Neugründung Prienes in der Mitte des 4. Jhs. v. Chr. offenbar in einem Zuge erfolgte, zwar immer wieder Instandsetzungsarbeiten notwendig, die Anlage blieb jedoch in ihrer Grundstruktur weitestgehend unverändert und erfuhr nur wenige Ergänzungen. Ganz anders stellt sich die Situation auf der in den epigraphischen Quellen Teloneia genannten Akropolis der Stadt dar. Schon die Errichtung der gründungszeitlichen Anlage erfolgte offenbar sukzessive, wobei sich an der Bausubstanz die allgemeine Entwicklung im Befestigungsbau während des 4. und 3. Jhs. v. Chr. widerspiegelt. Aber auch in der Folge kam es zu umfangreichen Reparaturen, die – möglicherweise aufgrund von Erdbebenschäden – bereits im Hellenismus notwendig wurden. Nach der Zeitenwende wurde die Anlage dann bis in spätbyzantinische Zeit mehrfach ausgebaut und erweitert. Diese Maßnahmen können einerseits als Reaktion auf neue Bedrohungen gewertet werden, teilweise sind sie aber auch mit einer Veränderung der Siedlungssituation auf der Teloneia und schließlich mit Umbrüchen in den Machtverhältnissen im unteren Mäandertal in spätbyzantinischer Zeit zu verbinden. Diese wechselvolle bauliche Entwicklung der Befestigungsanlage von Priene als Spiegelbild der Stadtgeschichte soll in dem Beitrag nachgezeichnet werden. Dabei liegt der Fokus insbesondere auf der Akropolis-Fortifikation und den sich hier ergebenden Problemstellungen bei Datierungs- und Rekonstruktionsfragen.

Şehrin etrafını çevreleyen surlara ait kalıntılar yer yer sağlam bir biçimde günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bazı kesimlerde birkaç blok sırası veya sadece temel kalıntlarına rastlanırken, bazı kesimlerde ise 1 ile-1,50 m arasında değişen yüksekliğe kadar korunmuş duvar sıralarına rastlanır. Güneydoğu ile kuzeydoğudaki surlar neredeyse hiç korunmamıştır. Sur duvarlarında kullanılan bosajlı bloklar kalitesiz mermerdendir. Duvarlar rektogonal isodomik teknikte inşa edilmiş olup atkı bloklarla güçlendirilmişlerdir. Blokların dış yüzeyleri özenle işlenmiş olduğu halde, iç yüzeyleri kabaca düzeltilmiştir. Kalınlığı 2,20-2,50 m arasında değişen sur hattı üzerinde dörtgen, altıgen ve yarım daire plan gösteren 7 adet kule saptanmıştır. Kuleler birbirinden farklı boyutlara sahiptir. 32 hektarlık bir alanı çevreleyen surların uzunluğu yaklaşık 2.5 km. dir. Son yıllarda kentte yapılan kazılar kapsamında incelenen ve kısmen kazılan sur ve kulelerle ilgili önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Güneyde, özellikle tapınağa yakın olan surların kaliteliği işçiliği hemen dikkat çekmektedir. Surlar MÖ 3. ve 2. yüzyıllara tarihlenmektedir.

Karia'da, Halikarnassos Yarımadası'nın iç kesiminde lokalize edilen Pedasa'da yüzey araştırmalarının ardından 2007 yılından itibaren sistemli kazı çalışmaları sürdürülmektedir. Pedasa Akropolisi iç ve dış surlardan oluşan sur modelli tepe yerleşmesi olarak tanımlanabilir. Yaklaşık 200 metre uzunluğunda iç surlar ve 400 metre uzunluğunda, kuleler ile desteklenmiş dış surlar ile çevrili; yaklaşık 300 metre yükseklikteki bir tepe üzerinde konumlanmıştır. 2007 yılından itibaren iç surlar ve tepe yerleşimi çalışmalarına ağırlık verilmiş, 2015 yılı itibariyle de güney dış sur hattına geçilmiştir. Pedasa iç ve dış surlar ile bu hatlarda belirli aralıklarla dikilen kuleler ve her iki sur arasında kalan eğimli arazideki yerleşim sistemi ile ilgili kronolojik farklar henüz net değildir. Bu sorunsaldan yola çıkarak, 2015 yılından itibaren Akropolis güney dış surlarda gerçekleştirilen çalışmalarımız 2016-2018 yıllarında yoğunluk kazanmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde Antik Yol, Bastion, Kule 5, Kule 5'in doğusu, Kule 4 ve Kule 3'te kazı ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Şimdiye kadar ele geçen veriler ile, Antik Yol ve Bastion yapısı ile Kule 5 doğusunda yer alan Doğu Alan 1 Sondajı, MÖ 6. yüzyıl ve öncesinde kullanım görmüş olmalıdır. Kule yapıları ise MÖ 5. yüzyıl sonu 4. yüzyıl başına tarihlendirilebilir. Bildiride Pedasa surlarının yarımada ve Karia Bölgesi sur ve savunma yapılarının gelişmesine hangi yönleriyle katkı sağladığı tartışılacaktır.

Das Befestigungssystem der lelego-karischen Stadt Pedasa

Britta Özen-Kleine

Die Halbinsel von Halikarnassos weist eine Reihe von kleinen befestigten Siedlungen auf, unter denen die Stadt Pedasa aufgrund ihrer Größe und ihrer Siedlungselemente den Hauptort bildet. Die Siedlung, die sich direkt nördlich des antiken Halikarnassos auf einem Hügel mit dem modernen Namen Gökçeler erhebt, verfügt über ein Befestigungssystem aus einem Akropolismauerring, einer Zitadelle und einer Unterstadtmauer. Die Akropolismauer zeigt einen kurvigen Verlauf und ist nur mit einem Turm bewehrt. Das Haupttor der Akropolis ist durch eine einfache Torgasse gebildet, die von einem Turm flankiert wird. Bemerkenswert ist, dass dieses ungewöhnlich breite Tor in einer zweiten Phase zugesetzt wurde. Die Zitadelle ist durch einen geschlossenen Mauerring von der Siedlung abgetrennt, der Zugang durch zwei Türme flankiert. Die Unterstadtmauer, die die Hauptseite der Akropolis zusätzlich schützt, weist im Gegensatz zum Mauerring der Akropolis in regelmäßigen Abständen Türme auf. Die Anlage stammt in ihrer Grundkonzeption aus archaischer Zeit. Ob es sich bei der Unterstadtmauer um eine spätere Erweiterung handelt oder diese zur ursprünglichen Anlage gehört, ist noch zu untersuchen. Der Vergleich mit anderen Siedlungen auf der Halbinsel von Halikarnassos zeigt, dass das pedasische Befestigungssystem in seiner Grundanlage regionale Charakteristika zeigt. Manche Merkmale aber, wie die sorgfältige Ausführung des Mauerwerks, die von zwei Türmen flankierte Zitadelle und die Größe des Haupttores, weisen Pedasa gegenüber kleineren befestigten Siedlungen als Hauptstadt aus.

Karia'nın Leleg (Bodrum) Yarımadası'nda Savunma Yapıları

Adnan Diler - Şahin Gümüş

Anadolu'nun güneybatısındaki Karia Bölgesi Luvice ile akraba dilleri konuşan yerli halkı Karlar, Lelegler, denizden gelen göçmenler ve Dor kolonistlerden oluşur. Leleg (Bodrum/Halikarnassos) Yarımadası Karia kültür bölgesinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu önem Karların yazılı belgelerde Ataları olarak gösterilen Leleglere ait Erken Demir Çağ'da kurulmuş tepe yerleşimlerinin neredeyse tamamının iyi korunmasından kaynaklanmaktadır. Taşdığı öneme karşın yarımada araştırmalarının yeterli olduğunu söyleyemiyoruz. 19.yüzyıl sonunda İngiliz araştırmacılar Paton ve Myres 20. yüzyıl ortalarından sonra ise G.E. Bean ve G. M. Cook bölgede araştırmalar gerçekleştirilmiş, 1970'lerde W. Radt tarafından yürütülen yüzey araştırmaları ile yarımada halkı, yerleşim modeli ve materyal kültürü aracılığıyla komşu kültürlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Kısa soluklu kazılarla araştırılan Termera (Asarlık) ve Myndos dışında yarımada'nın kazı ile araştırılan tek Leleg kenti Pedasa olmuştur. Pedasa kazıları ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından elde edilen bilgiler, Leleg Yarımadası'nın yerleşim modeli ve savunma sistemleri hakkında sınırlı da olsa yorum yapmamıza olanak tanımaktadır. Kıyıda uzak ancak denizle bağlantılı, savunmaya olanak sağlayan korunaklı tepe yerleşmeleri her zaman surlarla kuşatılmıştır. Surlar sınırlı yerleşimi tanımlayan bir tepe doruğunu çevirse de iç kale ya da çekirdek yerleşim ayrı bir savunma hattı ile koruma altına alınmıştır. Anadolu Luvi/Hitit yerleşim modeli geleneğini yansıtan bu savunma modeli, yarımada kadim tarihinde bir dönüm noktası olan Maussollos'un Leleg yerleşimlerini yeni başkent Halikarnassos ile birleştirdiği synoikismos politikası sürecine kadar değişmemiştir. Maussollos yeni yerleşim politikası büyük çevrim ("Geländemauer") sur sistemi ve geniş alanları kontrol eden bağımsız gözetleme/kontrol kuleleri ve İonia Ronesansı'nın mimariye kazandırdığı yeni duvar tekniği (double corner bond) ile yarımada savunma sistemlerinde köklü bir değişimin görüldüğü dönem olmuştur.

Kaunos Suru iyi korunmuşluğu, zengin duvar örgü teknikleri ve değişik kapı tipleriyle şehir ziyaretçilerinin hemen ilgisini çeken, kent içerisindeki en devasa anıttır. Sur, şehri çevreleyen tepeler üzerine ve aralarına inşa edilmiş olup (Geländemauer) üç ana bölüme ayrılır: Güney, Batı ve Kuzey Suru. Bilhassa Batı ve Kuzey Suru ihtiva ettiği polygonal, isodom ve trapezoidal örgü tekniklerinin değişik stilleriyle, geçmişten günümüze bir çok sur bilimcinin ilgi odağı olmuştur. Bilhassa bazı yerlerinde seyirdimliklerine kadar ayakta kalmış olan Batı Suru, değişik sur bilimcileri tarafından Arkaik'ten Hellenistik Dönem'e kadar oldukça değişik zaman dilimlerine tarihlenmiştir. Sunumda 2017 yılından beri Kaunos surunda sürdürülen yeni çalışmalar tanıtılacak ve yeni çalışmalar ışığında bilhassa sur bölümlerinin inşa tarihlemeleri konusundaki sorunlar dile getirilerek, tarihlemeler konusundaki yeni düşünceler tartışmaya açılacaktır.

Batı Anadolu'da Arkaik ve Klasik Çağ Surlarının ve Duvarlarının Tarihlenmesi Üzerine

Suat Ateşlier

Batı Anadolu'da sur ve teras duvarları farklı bilim adamlarınca farklı tarihlere verilmektedir. Özellikle, 1950 ve 60'lı yıllarda G. Bean ve J. M. Cook tarafından Karia'daki savunma sistemlerinin çoğu L. Karlsson'a göre, "Maussollos-Merkezli" bir görüş ile MÖ 4. Yüzyıla tarihlenmiştir. Karlsson'a göre savunma sistemlerinin çoğu MÖ 4. yüzyılın sonu ve MÖ 3. yüzyılın başlarında Karia'da hüküm süren Diadokhlar tarafından inşa ettirilmiş olmalıdır. R. Marchese, A.W. Lawrence'in 1979'da basılan "Greek Aims in Fortification" adlı kitabına atıfta bulunarak Karia'da "sıra ve atkı taşı" duvar örgü sisteminin MÖ 7. ve 6 yüzyıldan MÖ 3.- erken 2. yüzyıla değin kullanımının sürdüğünü belirtmiştir; ancak, Karia Bölgesinde "sıra ve atkı taşı" duvar örgü sisteminin MÖ 7 ve 6. yüzyılda kullanıldığını gösteren hiçbir kanıt bulunmadığı gibi, tahminsel görüşlerin dışında, bugüne kadar MÖ 7. yüzyıla ait bir sur duvarı kalıntısı da şüpheli bir iki örnek dışında henüz gözlemlenmemiştir. R. Marchese'nin cümlesinden, Hellenistik Dönemde yoğun olarak kullanıldığını bildiğimiz söz konusu duvar örgü tekniğinin Karia Bölgesinde MÖ 7. yüzyılda var olduğu anlaşılmaktadır. Eldeki veriler ışığında, Kuzey Karia'da, Latmos'un güneyindeki Zeytin Dağı'nda görülen "yığma-kırma taş işçiliğine" sahip duvar ve Mykale Dağı'nda Melie antik kenti (?) olarak düşünülen yerleşimde görülen duvarlar haricinde MÖ 6. yüzyıldan daha erkene tarihlenebilecek bir sur duvarı henüz saptanmış değildir. MÖ 7. Yüzyıl duvar örgüsü için, İonia'da Erythrai ve Chios Emporio, Aeolis'te Larisa ve Tisna sur duvar örgü sistemleri bize yardımcı olabilirler. Günümüz Alabanda'sının üzerindeki tepelerde yer alan ve muhtemelen 'Erken Alabanda'ya ait olması gereken duvar kalıntıları ve Kuşadası İllcatepe'yi çeviren anıtsal sur duvarları dikkatimizi daha da erken dönemlere, belki de MÖ 2. Binin sonlarına çevirmemize neden olmaktadır. Hatta, çoğunlukla Arkaik Dönem'e tarihlenen Hapasa surlarını da yeniden inceleme gereği bulunmaktadır. Duvar tarihlemeye, antik eserlerin dikkatlice incelenmesi ve tarihlemeye ışık tutabilecek bir sur duvarını dikkate alarak incelenmesi daha güvenli olacaktır. Örneğin, MÖ 397'de Spartalı general Derkylidas'ın Batı Anadolu seferi sırasında Pers satrapları Tissaphernes ve Pharnabazos'un Kuzey Karia'ya gelerek, stratejik noktalara askeri kuvvet yerleştirmeleri olayından Xenophon'un Hellenika adlı eserinde bahsetmesi gibi. Xenophon'da bahsi geçen bölgede gerçekten de iki farklı dönemde inşa evresine sahip askeri karakollar mevcuttur. Özellikle Çulhalar Karakolu Xenophon'un bahsettiği bölgeye bire bir uymakta ve birinci yapı katında sahip olduğu, yatayda seyreden düzensiz büyüklükteki taşlardan oluşan duvar örgü tarzı ile Karia genelinde gördüğümüz benzer duvarlara eşittir. Buradaki sorun Karakol inşasındaki hangi yapı evresinin MÖ 4. yüzyıl başlarına ait olduğu sorusudur.

Karia Bölgesinde 'Geländemauer' Planlı Kent Surları : Topografik ve Mimari Tanımlar

Sinan Paksoy

MÖ 4. yüzyılın başında 'Geländemauer' planlı kent surları, Karia Bölgesi'nde Hekatomnidler Döneminde oldukça sistemli olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönemden itibaren 'Geländemauer' plan tipindeki kent surları, hem taktik hem de topoğrafik yönden MÖ 3. yüzyılın sonlarında kadar Batı Anadolu'da en gelişmiş ve sofistike tahkimat sistemi haline gelmiştir. Bu açıdan "Hekatomnid sur inşa programı", ayırt edici karakteristik özelliklere ve Hellenistik Dönem tahkimat yapıları üzerinde uzun vadeli bir etkiye sahiptir. Bilim adamları tarafından 'Geländemauer' planlı geniş çevirmeler olarak tanımlanan bu kent suru tipinde duvar bedenler, topoğrafyanın doğal savunma üstünlüğünü elde etmek için arazinin yüksek sırtlarını ve zirvelerini izlemektedir. Bu nedenle 'Geländemauer' plan modelinde tasarlanan kent surları, kentin yapılarının gerektirdiğinden çok daha geniş bir araziyi çevrelemektedir. Bu tahkimat sistemlerinin topoğrafik konumları, taktik savunma amaçlı yapılarının mimari tasarımları ve inşaat teknikleri, gelişmiş bir arazi savunma anlayışını ortaya koymaktadır. 'Geländemauer' plan tipindeki kent surlarının inşaatları, topoğrafik koşullarla uyumlu bir şekilde çeşitli duvar inşaat teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu plan modeline sahip kent surlarıyla tahkim edilen antik kentler, çoğunlukla 'koinon' şeklindeki politik bir "konfederasyonun" (Messene), bir krallığın ya da bölgesel bir politik gücün başkentleri konumundadır (Sicilya'da Syrakoussai, İonia kıyılarına yakın konumdaki Samos, Karia'da Halikarnassos ve Herakleia Latmos, Thessalia'da Demetrias ve Kiliya'da Antiokheia kentleri). Karia Bölgesi'nde 'Geländemauer' planlı kent surlarının gelişiminin araştırılması ve antik dönem savunma sistemlerinin mimari tekniklerine, topoğrafik plan tasarımlarına ve kronolojik evrelerine göre sınıflandırılması, Klasik ve Hellenistik dönemlerde Karia Bölgesi'ndeki kentleşme ve iskân düzenlenmeleri hakkında arkeolojik ve tarihi bilgilerimize kesin olarak katkı sağlayacaktır.

Hellenistik Dönem Pamphylia'sından Bir Sur Yapım Tekniği: Isodomos

Murat Taşkıran

Anadolu'nun güneyinde yer alan Pamphylia, büyük nehirler tarafından sulanan verimli topraklara sahip bir bölgedir. Akdeniz'e kıyısı olan bu bölge, Mısır'dan başlayan, Levant, Kıbrıs ve Ege'ye ulaşan deniz rotasının da önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Pamphylia Bölgesi'nin coğrafi açıdan sahip olduğu bu iki özellik, bölge kentlerinin büyümesini ve önemli birer merkez haline gelmesini sağlamıştır. Bu duruma Tauros'ları aşarak bölgeye yağmaya gelen Isaruria'lılar gibi bazı "paramiliter" grupların yarattığı tehlike de eklenince, "savunma" bölgenin birincil sorunlarından biri haline gelmiştir. Bölge kentlerine baktığımızda Klasik Dönem'den başlayarak Türk-İslam Dönemi'ne kadar kesintisiz devam eden bir savunma anlayışı takip edilmektedir. Ancak Hellenistik Dönem'de, neredeyse aynı zamanlarda, kentlerin etrafının surla çevrelendiği; sur yapım tekniği olarak isodomos'un tercih edildiği ve bu durumun da bir yapı programı haline dönüştüğü görülmektedir. Bu çalışmada, Hellenistik Dönem Pamphylia'sında sur yapım teknikleri incelenerek, isodomos'un tüm kentlerde tercih edilmesinin nedenleri araştırılmış ve bu konu bölgede meydana gelen siyasi gelişmeler çerçevesinde tartışılmıştır. Ayrıca isodomos tekniğinin tarihsel gelişimine kısaca değinilerek, Pamphylia örnekleri ile çağdaş dönemlere tarihlenen diğer bölgelerdeki surlar incelenmiş ve karşılaştırılmıştır.

Toroslarda Bitmemiş Bir Seleukos Kalesi ve Batı Anadolu'da Bulunan Diadokhlar Dönemi Tahkimat Yapılarıyla Karşılaştırılması

Mustafa H. Sayar

1994 yılında Adana'nın Kozan ilçesi yakınlarında bir dağın zirvesinde deniz seviyesinden 1056 metre yükseklikte varlığı saptanan Karasis Kalesi aşağı ve yukarı kale olarak tasarlanmıştır. Karasis aşağı kale burçlarından birinin iç yüzünde bulunmuş olan bir fil kabartması bu kalenin Seleukos krallığı tarafından yaptırılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Karasis kalesi yapımı tamamlanmak üzereyken terkedilmiş ve üzerinde birkaç noktasal müdahale dışında yeni bir yerleşim oluşmadığından neredeyse tümüyle ayakta kalmıştır. Karasis kalesinin planı incelendiğinde hem yönetim merkezi ve hem de savunma yapısı olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bildiri kapsamında Karasis kalesinin yapım yılı, kalenin yapılmasına neden olan tarihi olaylar, kalenin kendine has özellikleri ve bu kalenin Batı Anadolu'da şehirler ve şehirler dışındaki yerleşim yerlerini savunmaya yönelik yapılarla olan benzeyen ve ayrışan yönlerinin irdelenerek İskender sonrası ortaya çıkan Halef Krallar =Diadokh'lar arasındaki mücadelenin Anadolu'nun askeri mimarisine ve kültür tarihine yansıyan yönleri hakkındaki düşüncelerin tartışmaya açılmaları öngörülmektedir.

Amastris Kentinin Sur Sisteminin Gelişimi

Fatma Bağdatlı Çam - Sinan Paksoy

Günümüzde Bartın İli'nde yer alan Amastris Antik Kenti, bir koloni olarak MÖ 7. yüzyılda Sesamos adıyla kurulmuştur. Erken Hellenistik Dönemde kent, Tion, Kromna, Kytoros kentlerinin dâhil edildiği 'synoikismos' ile yeniden kurulmuştur. Hellenistik Amastris Kenti, aynı zamanda "Basileia Amastris"ın kraliyet merkezidir. Hellenistik Dönem boyunca Amastris Kenti, Pontus Krallığı'nın egemenliğindeydi. Romalı General Pompeius Magnus'un VI. Mithridates Eupator'u mağlup etmesinden sonra Amastris Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiş, Pontus ve Bithynia Eyaleti'ne dâhil edilmiştir. Antik kentin yerleşim dokusuyla bağlantılı olarak çok az mimari kalıntının tanımlanmış olmasına rağmen Antik Amastris Kenti'nin orthogonal Hippodamik Kent Planlığına göre tasarlanmış ve planlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Kentin antik limanı ile "Bedesten" bölgesi arasında uzanan antik ana caddenin (decumanus maximus) Amastris kent planının şeklinde anahtar bir rol oynadığı düşünülmektedir. Hellenistik Amastris'in kuruluşundan itibaren antik limanın korunması, kentin tahkimat sisteminin en önemli ögesi olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan Amastris Kenti'nin tahkimat sistemi hakkındaki temel soru, kentin, tüm mimari yapıları kapsayan bir sur çevirmesiyle çevrili olup olmadığıdır. Arkeolojik ve topoğrafik verilere göre cevaplanması gereken diğer bir soru ise kentin 'khora'sının savunma sistemidir. Bu nedenle Antik Amastris'in tahkimat sisteminin tanımlanması Paphlagonia Bölgesi'nde Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerinde kentleşme ile ilgili bilgilerimize katkı sağlayacaktır.

Gadara und das westliche Kleinasien – Wissenstransfer in der Fortifikationsarchitektur

Brita Jansen

Gadara, das heutige Umm Qays, lag in der Koile Syria und damit ganz offensichtlich nicht im westlichen Kleinasien. Und dennoch kann diese bemerkenswerte Befestigung aus seleukidischer Zeit mehr zur Erforschung dortiger Bauten beitragen, als zunächst zu erwarten wäre. Die in sorgfältigem Quadermauerwerk errichtete Anlage lässt sich aufgrund der stratifizierten Ausgrabungen durch das Deutsche Archäologische Institut in das zweite Viertel des 2. Jhs. v. Chr. datieren. Antiochos III. hatte die Region 198 v. Chr. von den Ptolemäern eingenommen. Da er aber kurz danach zu militärischen Operationen in Westkleinasien aufbrach, wurde die neu eroberte Region vermutlich erst von einem seiner Nachfolger mit der Errichtung eines Garnisonsstandortes in Gadara gesichert. Die Mauer ist aus dem anstehenden weichen Kalkstein in einer rationellen, aber äußerst sorgfältig ausgeführten Bauweise errichtet. Die Bautechnik zeigt deutlich Einflüsse aus verschiedenen Regionen wie Palästina, Syrien und Ägypten. Besonders signifikant ist aber die Form von zwei pentagonalen Türmen, die als Elemente einer ausgereiften Militärtechnik die Südflanke der Festung sicherten. Die genauere Untersuchung ihrer Grundform erbrachte den überraschenden Befund, dass die spezifische Ausformung ihres Grundrisses sehr enge Parallelen vor allem in Lykien und Karien hat. Diese Übereinstimmungen lassen sich am ehesten mit der Anwesenheit von Antiochos III. und seiner Truppen in beiden Regionen erklären. Es wird deshalb die These aufgestellt, dass sowohl die Anlagen im westlichen Kleinasien als auch die Festung in Gadara auf Anweisungen von Militärarchitekten beruhen, die mit dem seleukidischen Heer umherzogen. Die mangelnden Datierungsgrundlagen für die meisten dieser Anlagen lässt derzeit eine sichere Überprüfung nicht zu. Dennoch kann an diesem Beispiel untersucht werden, inwieweit verschiedene Aspekte von Befestigungen, wie etwa Grundform, Bau- und Mauerwerkstechnik, von verschiedenen Einflüssen abhängig sind, die lokal, regional oder überregional wirken und über beteiligte Handwerker oder schriftliche Anweisungen verbreitet worden sein können.

Keçi Kalesi (Selçuk, İzmir) Sur Duvarlarında Arkeometrik Analizler

Ali Akın Akyol

İzmir'in Selçuk İlçesi, Belevi Köyü yakınlarında Alaman Dağı'nın zirvesinde (yaklaşık 300 m) yeralan Keçi Kalesi geniş görüş açısının sağladığı stratejik konumu nedeniyle tarihin her döneminde ilgi görmüştür. Helenistik döneme (İ.Ö. 300) kadar uzanan tarihi ile kale zaman içinde Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı dönemlerinde de varlığını devam ettirmiştir. Menderes Ovası'nın tamamını görebilecek bir konumda olması ve bu civardaki ticaret yollarını kontrol etmesi yanında, hem askeri hem de ekonomik yönden kalenin önemini artırmıştır. Yapısal malzemelerinin belgelenmesi açısından kapsamlı olarak incelenemeyen tarihi kalıntılar, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Tarihi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) ile Ankara Üniversitesi Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (YEBİM) Laboratuvarlarında incelenmiştir. Sur duvarlarına ait yapısal malzemelere, belgeleme çalışmalarının ardından suda çözünen tuz içerikleri ve türlerinin belirlenmesine yönelik olarak spot testler ve kondaktometrik analizler uygulanmıştır. Taş ve tuğla/kiremit örneklerin fiziksel özellikleri temel fiziksel testler ile petrografik özellikleri ince kesit optik mikroskop analizi ile, kimyasal özellikleri de XRF analizleri ile belirlenmiştir. Arkeometrik analizlerin sonuçlarına göre sur duvarlarında mermer ve yerel kireçtaşları kullanılmıştır. Yapıtaşlarının aksine, yüksek tuz içerikleri ve düşük fiziksel parametreleri ile tuğla ve kiremitler, farklı hammadde içerikleri ve üretim teknolojileri ile değişen oranda bozulma süreçleri içindedirler. Özgün ve homojen bir içeriğe sahip harçlarda bağlayıcı olarak kireç ve kil karışımı kullanılmıştır. 4 grup altında sınıflandırılan, yerel kayaç yapısı ile uyumlu agrega yapısı sergileyen ve özgün nitelik taşıyan tuğla/kiremitlerin agrega içeriğinde tuğla kırığı parçalarına da rastlanmıştır.

